Uitgave van de vereniging
Molenvrienden Land van Cuijk

DE MOLENVRIEND

Nr. 26

VERENIGING MOLENVRIENDEN LAND VAN CUIJK

BESTUUR

VOORZITTER	Wim Blankespoor Tel. 08851-14471	Langeweg 90 6591 XZ GENNEP
SECRETARIS	Don Werts Tel. 08850-15362	Straatkantseweg 28 5443 NC HAPS
PENNINGMEESTER	Hans Heijs Tel. 08855-71463	Bilderbeekstraat 26 5831 CX BOXMEER
BESTUURSLID	Perry Hendriks Tel. 08850-22872	De Vang 20 5437 BP BEERS

COMMISSIES

ARCHIEFCOMMISSIE	Tel. 08857-1622	Hoogeindse Kampen 5 5447 PS RIJKEVOORT
PROMOTIECOMMISSIE	Tel. 08850-15362	Straatkantseweg 28 5443 NC HAPS

LEDENADMINISTRATIE	Tel. 08850-15362	Straatkantseweg 28 5443 NC HAPS
	GIRONUMMER: 4008385 onder vermelding adres penningmeester	

MOLENARCHIEF LAND VAN CUIJK	Tel. 08857-1622	Hoogeindse Kampen 5 5447 PS RIJKEVOORT
	Eenieder kan na afspraak het archief raadplegen	

BIOTOOPWACHT LAND VAN CUIJK	Tel. 08850-13298	Moleneind 4 5431 HW CUIJK

DE MOLENVRIEND 26

Colofon

Jaargang 10, nummer 4, december 1994
Lijfblad van de vereniging Molenvrienden Land van Cuijk, opgericht in 1984. De Molenvriend wordt gratis toegezonden aan de leden en donateurs van de vereniging. De contributie hiervoor is respectievelijk ƒ 20,- en ƒ15,00; welke bij aanmelding gestort kan worden op de girorekening van de vereniging. Losse nummers kosten ƒ1,50. De Molenvriend is een advertentie-medium.

REDACTIE	*Frits Harteman* *Robbert Verkerk*	*Jan van Riet* *Don Werts*
REDACTIEADRES	*Isabellalaan 30*	*5441 GW Cuijk*

Voorpagina : De molen "Jan van Cuijk te Cuijk in zijn huidige toestand.

In dit nummer

pagina 2 **Colofon**
pagina 3 **In dit nummer**
Van de redactie
pagina 4 **Mededelingen van het bestuur**
pagina 5 **Financieel Jaarverslag**
door: Hans Heijs
pagina 6 **Molens in het Land van Cuijk**
een rubriek over de actuele situatie van een molen in het Land van Cuijk
door: Frits Harteman
pagina 10 **Als een koetsier op de bok**
verhaal over de Open Monumentendag van 1994 in en om kasteel Tongelaar
door: Don Werts
pagina 12 **Kleine Voeten en Waterhoofden**
verhaal over een typisch Bretonse windmolen
door: Robbert Verkerk
pagina 20 **Molenstichting Noord-Brabant**
eerste beschouwing op de nieuwe stichting
door: Don Werts
pagina 21 **Molens in de regio**
de stand van zaken omtrent onze 13 molens
door: Frits Harteman

Van de redactie

Zo, en hier is dan de vierde op de rij. In de beginjaren van het bestaan van tijdschrift "De Molenvriend" was het verschijnen van vier nummers per jaar een wens. Later werd dit een streven, maar eerst dit jaar halen we deze norm en mogen we vanaf nu wel stellen dat het viermaal verschijnen een eis geworden is.

We zijn dus mooi op schema en als het even kan willen we dat zo erg graag houden. Daarbij kunnen uw bijdragen een belangrijke rol spelen.

Ook in deze Molenvriend wordt er een molen in het Land van Cuijk nader bekeken. Dit kwartaal is dat de molen "Jan van Cuijk" te Cuijk, zoals u reeds op de voorpagina kon zien. Verder wordt er nog even teruggeblikt op Open Monumenten-dag. Toen organiseerde de vereniging allerlei activiteiten rondom kasteel Tongelaar bij Mill.
We verlaten daarna het Land van Cuijk voor een beschouwing op de kersverse Molenstichting Noord-Brabant, die in november is opgericht. Ook maken we een bezoek aan het buitenland. Zo zullen we te weten komen hoe het prototype van de Bretonse windmolen eruit ziet.
Tenslotte keren we weer terug in ons vertrouwde Land van Cuijk en zullen we zien hoe de actuele situatie van onze molens is.

De redactie wenst alle lezers veel leesplezier en een gezond en gelukkig 1995 toe!

En denk aan uw voornemen: schrijf eens wat voor in "De Molenvriend"!

Mededelingen van het bestuur

De nieuwe stand nadert zijn voltooiing. De afgelopen weken is één van de vier panelen gecompleteerd en wel degene die een overzicht geeft van alle 12 molens in het Land van Cuijk en die bovendien de verenigingsactiviteiten weergeeft. Ook zijn de voetjes voor de panelen op een zware metalen plaat gelast, zodat een en ander goed blijft staan gedurende exposities.

Onze oude stand heeft nog dienst gedaan op 24 september jongstleden. Toen brachten leden van vereniging "De Hollandsche Molen" een bezoek aan het Land van Cuijk in het kader van hun jaarlijkse excursie. In het AC-restaurant bij Boxmeer werd de lunch gebruikt en de vereniging profiteerde daarvan door zich in de entree van het restaurant te presenteren met de stand. De ansichtkaarten en oude Molenvrienden die werden verkocht, vonden gretig aftrek.

Het bestuur is nu druk bezig met de voorbereidingen voor het 10-jarig bestaan van de vereniging. Op 18 januari 1995 is het officieel 10 jaar geleden dat de statuten werden vastgelegd in een notariële akte. U hebt allen een uitnodiging gehad om dit feit te gedenken op 28 januari aanstaande. De vereniging trakteert op een receptie en voor de liefhebbers is er een etentje voor eigen rekening. Het is tevens de bedoeling dat de nieuwe stand wordt gepresenteerd. Wij hopen u te mogen ontmoeten op zaterdag de 28e.

Rest ons nog u allen een gezond en gelukkig 1995 toe te wensen.

de secretaris

Bij overname van artikelen en/of foto's, auteur en eventuele bron(nen) vermelden. Tevens hiervan melding maken bij de uitgeefster of redactie van dit blad.
De redactie stelt zich niet aansprakelijk voor eventueel gemaakte fouten of anderszins ontstane ongemakken.

Molenkaarten-verzamelaars opgelet:

Nu verkrijgbaar catalogus van alle Limburgse wind- en watermolens. Als u ƒ 5,25 overmaakt op giro 2150134 of Rabo Heythuysen 122297415 ontvangt u de catalogus plus gratis bestellijsten voor ansichtkaarten of foto's, want van elke molen is een ansichtkaart of foto verkrijgbaar.
Er is ook een catalogus verkrijgbaar van alle Limburgse kerken en alle Limburgse gemeentehuizen. Deze zijn op dezelfde wijze als boven verkrijgbaar.

T. Linssen
In het Tienderveld 137
6093 JK Heythuysen

Vereniging
Molenvrienden Land van Cuijk

VERENIGING MOLENVRIENDEN
LAND VAN CUIJK
Straatkantseweg 28
5443 NC Haps

FINANCIEEL JAARVERSLAG OVER 1993

Inkomsten		Uitgaven	
Contributie van leden ➢	*f* 840,00	Secretariaat ➢	*f* 75,55
Contributie van donateurs ➢	*f* 125,00	Telefoonkosten ➢	*f* 40,00
Verkoop kaarten en dergelijken ➢	*f* 50,00	Boekebonnen ➢	*f* 43,95
Giften ➢	*f* 190,35	Uitgave "De Molenvriend" ➢	*f* 232,58
Rente ➢	*f* 101,14	Portokosten ➢	*f* 411,70
		Kamer van Koophandel ➢	*f* 61,00
		Consumpties vergaderingen ➢	*f* 86,10
		Toename liquide middelen ➢	*f* 355,61
	***f* 1306,49**		***f* 1306,49**

Saldi per 31 december 1992		Saldi per 31 december 1993	
Bankrekening ➢	*f* 171,68	Bankrekening ➢	*f* 195,74
Girorekening ➢	*f* 342,69	Girorekening ➢	*f* 579,01
Giro-plus ➢	*f* 2006,51	Giro-plus ➢	*f* 2101,74
	***f* 2520,88**		***f* 2876,49**
Toename liquide middelen ➢	*f* 355,61		
	***f* 2876,49**		***f* 2876,49**

De romp van de "Jan van Cuijk" heeft er wel eens slechter uitgezien. Deze foto dateert uit 1944, toen Cuijk enkele weken in de vuurlinie lag.

Molens in het Land van Cuijk

De "Jan van Cuijk" te Cuijk

"...maar de ronde, witgepleisterde romp is groenig uitgeslagen". Deze zinsnede komt uit het boek De Brabantse Molens waarin de toestand van de molen in 1973 wordt weergegeven. Bij ons bezoek aan de molen in november 1994 blijkt dat we 21 jaar later de molen weer in dezelfde toestand aantreffen. Met enige overdrijving zou men kunnen zeggen dat de witte romp is voorzien van een wat groene coating. Hetgeen niet wil zeggen dat er in de afgelopen 21 jaar niets is gedaan. Het tegendeel is waar.

De met ijzeren platen verzwaarde houten bovenas van de Cuijkse molen met op de achtergrond de kleine vangtrommel.

Een kijkje in de kap van de "Jan van Cuijk" vanaf de penbalk.

De molen heeft tot voor enkele jaren een tijd gekend dat hij - bij wijze van spreken – schitterde in de zon, zo wit was hij. Gelukkig doet molenaar Ben Verheijen er alles aan om de molen weer geschilderd te krijgen. Zelf heeft hij er de afgelopen jaren veel aan gedaan om de molen zowel uit- als inwendig in goede conditie te houden, maar alles heeft zo zijn grenzen. Zelf een molenromp afkappen, aansmeren en schilderen, ga er maar aanstaan. Het wachten is dus op de Gemeente Cuijk. Laten we hopen dat dit niet te lang gaat duren, anders kunnen we t.z.t.

De luizolder van de "Jan van Cuijk". Een deel van het pleisterwerk is verwijderd voor de gaffels.

spreken van de "groene" molen aan de Maas.
Er is echter ook goed nieuws te melden. Zo is het gelukt de biotoop om de molen drastisch te verbeteren. De aangrenzende woningen konden uiteraard niet gesloopt worden, doch de bomen en struiken rond de molen zijn alle verdwenen, zodat wat dat betreft de molen goed vrij staat.

Voor hen die de molen nimmer bezocht hebben, zullen wij trachten hem in het kort te beschrijven. Wij hopen dat dit de nieuwsgierigheid mag opwekken om de Jan van Cuijk eens te bezoeken.

Hoewel de Jan van Cuijk een bergmolen is, valt er van een berg op het eerste gezicht weinig waar te nemen. In plaats hiervan is om een groot gedeelte van de molen een pakhuis gebouwd. Alvorens dit te betreden, passeren we een oude roe, fabr. Fransen, die sinds lange tijd als decoratie op het grasveld voor de molen ligt. Bij het binnengaan ziet men niet een opslag van balen meel of veevoer doch een bonte verzameling van molens zoals een hekelmolen, wanmolen, walsmolen verder oude zeilen, landbouwwerktuigen, koets en auto's.

Met z'n 23 mtr lang gevlucht behoort de Jan van Cuijk tot de kleinste molen van het Land van Cuijk. De diverse zolders zijn derhalve ook niet groot, maar wel knus. Zo ook de maalzolder. Deze is ingericht met een maalbak en licht. Verder treft men een bascule en een kast aan.

De zak aan de meelpijp hangt al klaar. Het gemalen graan staat in zakken naast het trapgat.

Een prettig gegeven is dat hier ook nog wat maalgoed aanwezig is. Aangezien de molen nog regelmatig draait en maalt, zij het uiteraard niet beroepsmatig, kunnen we hem dus gelukkig tot de categorie levende molens rekenen. Dat kan tegenwoordig helaas niet meer van alle molens gezegd worden.

De steenzolder heeft een koppel 16der kunststenen met gatenscherpsel. Verder is er nog een stuk rollenwagen van de molen Bergzicht uit

Gassel alsmede een gedeelte van de keerkuip die vroeger op de Jan van Cuijk dienst deed. Voorts liggen er nog een paar stukken blauwe steen afkomstig van de verbrande standerdmolen uit Volkel. De draagbalk van de koning laat een aantal scherfinslagen zien afkomstig uit de 2e wereldoorlog. Deze is ook de molen in Cuijk niet ongestoord voorbijgegaan.

De luizolder bestaat uit een inrichting voor een sleepluiwerk en daarmee is de zolder vol en kan dus gerust zoldertje genoemd worden. Desondanks is er ruimte om het steenrondsel in zijn werk te zetten. Er is nog een tweede spilbalk van een vroeger maalwerk aanwezig. Verder heeft het een lage zolder zodat het geheel past bij de lengte van de molenaar.

Tenslotte komen we op de kapzolder. Hier kan men bij wijze van spreken z'n .... niet keren.

Een kijkje op de steenzolder van de "Jan van Cuijk"

Maar toch is alles wat er zijn moet aanwezig en verkeert in goede staat. De bonkelaar is voorzien van nieuwe kammen. De bovenas heeft 4 ijzeren platen van elk 75 kg gekregen teneinde het dompen en pendelen tegen te gaan. Bij het leggen van een nieuwe kruivloer heeft men de oude laten zitten. De bevestigingsgaten van de vroegere keerkuip zijn nog goed te zien. Ook op deze zolder heeft de oorlog een souvenir achtergelaten. Bij het aanlassen van een nieuwe kop aan het voeghout kwam de molenmaker met zijn zaag terecht op een ingeslagen kogel.

Weer op de belt gekomen laat Ben de werking van het remsysteem van het gevlucht (van Bussel met remkleppen) zien. Het ontbreken van veren heeft hij opgelost door elastieken van een "spin" toe te passen. Een eenvoudige maar goed werkende oplossing en bovendien niet

Harry Beijk op de spruit tijdens de laatste restauratie van de "Jan van Cuijk"

kostbaar. Het gevlucht heeft destijds een nieuw hekwerk gekregen en een paar jaar geleden 4 nieuwe kunststofzeilen. De kruibok zit goed in de verf en heeft een nieuwe krui- en bezetketting. Ook de schoren zitten nog redelijk in de verf. Waaruit blijkt dat niet alles kommer en kwel is in Cuijk.

Er moet echter nog wel het een en ander gedaan worden zoals schilderwerk aan ramen en deuren etc; volgens ons is een nieuwe vloer op de maalzolder ook geen overbodige luxe en zoals reeds gezegd een volledige opknapbeurt van de romp. Ook een hekwerk voor de belt in verband met de veiligheid staat op het verlanglijstje van de molenaar.

Met dank voor de koffie en medewerking hebben wij afscheid genomen. Op weg naar huis werd nog even vanuit de auto naar de witte molen in - op dat moment - mistig Cuijk gekeken. Jammer dat hij er zo bijstaat. Het zou toch eeuwig zonde zijn als zo'n markant monument in al zijn "kleinheid" verloren zou gaan. Maar met een molenaar als Ben Verheijen hebben wij er alle vertrouwen in dat het zover niet zal komen, alhoewel hij zelf wat het onderhoud van molens in z'n algemeenheid aangaat er niet zo gerust op is.

Tekst : Frits Harteman
Foto's : Frits Harteman en Robbert Verkerk

Als een koetsier op de bok

vereniging promoot in kasteel Tongelaar

Een belangrijke taak van de vereniging Molenvrienden Land van Cuijk is het in de publiciteit brengen van de molens en zo proberen de aandacht te doen vestigen op het belang van het behoud van die molens. Een paar jaar geleden kon men in het kader van deze activiteiten in de bibliotheken in het Land van Cuijk een wisselende tentoonstelling bewonderen. Daar inmiddels gewerkt wordt aan een nieuwe stand kan de vereniging de molens tussentijds alleen nog promoten via “losse” evenementen. Te denken valt hier aan molenopeningen, molendagen en braderieën. Afgelopen najaar werd er aan dit rijtje wel een heel bijzonder evenement toegevoegd. Gehuld in een middeleeuwse sfeer werd er namelijk in kasteel Tongelaar onder de rook van Mill door de vereniging acte de présence gegeven.

Nu zult u zich afvragen wat een moleninstantie in een kasteel te zoeken heeft. Welnu, ondergetekende bracht in het voorjaar een bezoek aan genoemd kasteel. In het kader van de Brabantse Kastelendag stond de deur van de oude poorttoren van de laatmiddeleeuwse burcht wagenwijd open. Tijdens een wandeling in de onmiddellijke nabijheid van het kasteel werd de aandacht al snel getrokken door een vertederend bakhuisje. Recentelijk geheel gerestaureerd bleek dit monument evenals het kasteel eigendom van Brabants Landschap. De deur stond hier echter niet open. Door een kier naar binnen gluren, bevredigde helaas niet de ontstane nieuwsgierigheid. Het feit dat meer bezoekers mijn voorbeeld volgden, bracht mij op diverse gedachtengangen. Zo’n bakhuisje openstellen voor publiek is dus de moeite waard, maar nog leuker zou het zijn om hem als monument van bedrijf en

De stand bovenin de kasteeltoren van Tongelaar

techniek open te stellen. Met andere woorden er zou eigenlijk weer authentiek gebakken moeten gaan worden. En het meel koop je dan niet bij de plaatselijke supermarkt; nee, dat moet dan met paard en wagen van de dichtstbijzijnde molen komen!

Nu weet iedereen dat om iets moois te verwezenlijken veel energie, tijd en geld nodig is. Maar een eerste aanzet om het bakhuisje alvast voor nieuwsgierige ogen open te laten stellen, in combinatie met een tentoonstelling in de kasteeltoren leek de vereniging wel wat. Met dit plan in het hoofd klopte de vereniging aan bij Brabants Landschap. Deze natuurbeschermingsinstantie zag wel wat in het idee en deelde mee voor openstelling van beide gebouwen te zorgen. Als datum voor het evenement werd 10 september gekozen. De dag dat in Nederland Open Monumentendag plaatsvond. Het voordeel hiervan was dat het cultuurminnend publiek reeds op de been zou zijn. Om verdere invulling van de dag te bewerkstelligen werd het IVN in de buurt benaderd. Zij zeiden toe rondwandelingen over het schitterend landgoed rond het kasteel te organiseren.

Het was nu slechts nog een kwestie van op aankondigingsjacht gaan. Affiches werden gemaakt en opgehangen. Persberichten werden verstuurd naar regionale kranten en omroepen. Immers als er mensen moeten komen, dan moet de media daar voor zorgen.

De vereniging zelf legde nog de laatste hand aan een diaklankserie over molens (diaserie over molentypes, functies, behoud, molenaars, molenbiotopen, etc. begeleid door stem en muziek). Ook werd er op de valreep een fietstocht uitgezet die de fietser van de Heimolen in Sint-Hubert via prachtige Brabantse landweggetjes naar het kasteel bij Mill moest voeren. Het geheel natuurlijk in een mooi jasje en zonder datum-opdruk zodat zoiets ook in de toekomt beschikbaar blijft.

Sneller dan verwacht was uur nul er dan. Dat betekende al het promotiemateriaal van de vereniging inclusief geleende dia-apparatuur in een auto laden en rijden maar. Een mooi gevoel om dan de binnenplaats van het kasteel op te rijden. Je waant je zeven eeuwen terug als een koetsier op de bok. Wat volgde was een kwestie van uitladen, sjouwen en opstellen. Dit alles natuurlijk de avond van tevoren.

De dag zelf! Altijd bang voor het bezoekerssyndroom: “Er zal toch wel iemand komen?”. Maar een Brabants kwartiertje na klokslag tienen werden de eerste bezoekers waargenomen. Er was genoeg belangstelling voor het promotie-materiaal van het IVN en onze vereniging. En ook de diaklankserie sloeg in mede dankzij de fantastische akoestiek die er onder de gewelven hing.

Rond 11 uur begon de eerste rondwandeling door IVN en natuurlijk zou ondergetekende meelopen. Dat het niet zonde was om de molenpraatjes te missen en de PR-plek te verlaten, bleek al snel toen kennis werd genomen met de diverse flora en fauna. Het landgoed Tongelaar mag van mij de parel van het gebied van de Beerse Overlaat genoemd worden. Ik snap nu ook waarom Brabants Landschap enige jaren gelden het landgoed heeft aangekocht.

Weer terug op het kasteel bleek het bezoekersaantal nog steeds aan te sterken. Ook de pers kwam een kijkje nemen en dat is nooit weg voor wat extra publiciteit! Helaas kwam het bezoek massaal met de auto, wat gezien de weersomstandigheden een goede keuze bleek te zijn. Wel jammer van de fietstocht die letterlijk en figuurlijk in het water viel.

Zo tussen de middag zakte de belangstelling wat in, maar daarna barstte het weer in alle hevigheid los. Dus ook de middagwandeling van het IVN was goed bezet, tot vreugde van de medewerkers. En de stand van de vereniging welke op de eerste verdieping samen met de dia-apparatuur stond opgesteld, was eveneens niet zonder bezoek waar te nemen.

Al met al werd er die middag nog veel gepraat over kastelen, molens en bakhuisjes. Het doel van de dag was ruimschoots geslaagd: een open deur naar verwezenlijking van het droomplan om het bakhuisje weer operationeel te krijgen. Van Brabants Landschap hebben we trouwens vernomen dat ze zelf ook graag het bakhuisje weer zien werken. De eerstkomende tijd zullen we dus op zoek gaan naar mensen die ervaring hebben met bakken in dit soort ovens. Misschien dat zich onder de lezers iemand bevindt die meer kan vertellen. Wij vernemen dat graag!

Tekst en foto: Don Werts

De beroemde "Moulin du Diable" (Duivelsmolen) te Crémeur even ten noorden van de oude ommuurde vestingstad Guérande aan de rand van de zoutpannen

Kleine Voeten en Waterhoofden

Typische Bretonse windmolens

Tijdens de vakanties van 1993 en 1991 ben ik twee keer door Bretagne getrokken. Alhoewel beide keren de nadruk lag op de getijdemolens, waarvan er nog vele aan de ruige kusten staan, zijn ook vele windmolens bezocht. Helaas zijn de meeste windmolens ingericht als vakantie-huisje en al lange tijd ontdaan van gevlucht, maar een enkele complete molen is nog aan te treffen.

Bretagne heeft vijf verschillende soorten wind-

De "Moulin du Sud" (Zuidmolen) op het kleine eiland Île-de-Bréhat aan de Côte-d'Armor

molens. De enige houten windmolen is de "Moulin du Petit Chandelier" (kleine standerd-molen) waarvan de laatste complete, althans uitwendig daar er geen sleutel te verkrijgen

De "Moulin du Creac'h" te Ploumanac'h aan de Côte d'Armor

was, op het eiland Île-d'Ouessant voor de kust van Finistère te vinden is. Dan zijn er twee soorten ronde stenen cilindrische molen. De bekende torenmolen en de verhoogde toren-molen. Deze laatste is dan uitgerust met binnen-kruiwerk en een typisch Frans wieksysteem, de Berton-wieken. Deze komen door de verhoging niet meer tot de grond, maar dat is zonder zeilen ook niet nodig.

De laatste twee windmolens zijn de "Moulin du Petit-Pied" en de "Moulin du Grosse-Tête". Een letterlijke vertaling is molen met een kleine voet en een molen met een vergroot hoofd. Deze twee molentypen kwamen we zowel in Côte-d'Armor, Morbihan als Loire-Atlantique tegen. Ook het departement Ille-et-Vilaine heeft molens met een kleine voet.

Een molen met kleine voet op de noordpunt van het eiland Île-d'Arz in de Golfe-du-Morbihan. De molen is omgebouwd tot woonhuis.

Volgens de nu levende ideeën is de molen zoals wij die nu kennen uitgevonden in Noord-Frankrijk of Zuid-Engeland. Dit moet in de 12de eeuw zijn gebeurd. Gezien de banden tussen Normandië en Engeland in die tijd, de Hertog van Normandië was tevens koning van Engeland, is de snelle verspreiding over Frankrijk en

Van de acht windmolens in Saint-Jacut-les-Pins is er één molen met kleine voet. Het restant staat midden in het bos.

Engeland niet vreemd te noemen. Via Vlaanderen kwamen de standerdmolens ook naar onze streek. Via Duitsland kwam ongeveer 2 eeuwen later ook de torenmolen naar Nederland.

De torenmolen was qua gaande werk gelijk aan de standerdmolen. Dat wil zeggen, één groot aswiel met één koppel stenen in het midden van de molen. De molens waren meestal uitgerust met binnenkruiwerk. De standerdmolen verspreidde zich naar het noorden, doch niet ver

Langs de weg van Muzillac naar Nantes staat deze molen met vergroot hoofd bij het dorpje Lantiern

naar het zuiden. Rond 1200 had men in Bretagne ook een soort torenmolen gebouwd met de inrichting van een standerdmolen. Ook deze molen was cilindrisch, doch de voet van de molen, die niet groot behoefde te zijn, werd smaller gebouwd, waarna de romp breder werd als de steenzolder verscheen. Zo werd de molen op kleine voet "geboren".
Later had men. zoals ook bij de torenmolen en de standerdmolen gebeurde, meer ruimte nodig. Enkele van deze molens werden dan ook uitgebouwd. Bij de torenmolens werden rond

De "Moulin de Kermoisan" te Batz-sur-mer, zoals hij er in 1991 uitzag.

de Rijn ook de onderste zolders in gebruik genomen. Het spoorwiel deed zijn intrede en er kwamen meerdere steenkoppels. Dit was bij de molen met kleine voet niet mogelijk. Het onderstuk was immers te smal om goed te kunnen gebruiken. Hier bouwde men dan ook de bovenverdiepingen uit, door er 1 of 2 verdiepingen op te zetten.
Daarom ook de naam, "Moulin de Grosse Tête". Dit zijn immers allemaal molens op kleine voet geweest waarbij de bovenverdieping vergroot is. Hierdoor zou de vlucht wel erg groot geworden zijn, dus werden de molens uitgerust met een Berton-wieksysteem. Dit is een Franse vorm van zelfzwichting, waardoor de molenaar niet meer bij de wieken hoefde te komen. Bij het kruiwerk waren er twee oplossingen. Bij sommige molens werd de staart verlengd, wat de kruikracht ten goede kwam, daar het moment vergroot werd, andere molens kregen een ijzeren binnen-kruiwerk.

In het noorden van Bretagne kwamen we de eerste molens met kleine voet tegen. Ze staan in ieder geval in Ploumanac'h, Lézardrieux en op Ile-de-Bréhat. Kenmerkend voor deze noordelijke molens is de vorm van de uitbouw naar de steenzolder. Op de ondertoren liggen een soort vinken, als bij stellingmolens, waarop de volgende zolder steunt. Tussen deze vinken lopen de muren door.

De molen van Lézardrieux had geen wieken meer en was omgebouwd tot een woning. De "Moulin du Sud" op het eiland Ile-de-Bréhat

Een van de fraaiste molens met kleine voet is de "Moulin de Kermoisan" te Batz-sur-Mer, even ten zuiden van de zoutpannen. Let op de asymmetrische dwarsgetuigde wieken.

had geen kap meer en de deur was dichtgemetseld. De "Moulin du Nord" had nog wel een kap en was in gebruik als opslagruimte. De enige complete molen in dit gebied van Bretagne was de "Moulin du Creac'h" bij Ploumanac'h. Deze molen is met het oog op het toerisme enige jaren geleden geheel gerestaureerd. De staart, de dwarsgetuigde wieken en de vang, die naar buiten steekt, wijzen op de aanwezigheid van een binnenwerk. De molen staat op een heuvel aan de rand van een woonwijk, ongeveer 1 kilometer ten zuiden van de haven van Ploumanac'h, waar trouwens 2 prachtige getijdemolens staan.

De molen met vergroot hoofd "Moulin de la Paclais" ten oosten van Savenay. De oorspronkelijke molen voor de vergroting is nog duidelijk te herkennen.

Bij de rondtocht door Bretagne kwamen we pas bij de Golfe du Morbihan weer molens op kleine voet tegen. In het westelijke gedeelte van Bretagne zijn de enkele windmolens of cilindrische torenmolens of "petit chandeliers" in het uiterste westen. Zowel in Carnac, ten westen van de Golf, als in Arradon, ten noorden, en op Ile-d'Arz, in de Golf kwamen we molen op

De aandrijving van het systeem Berton in de kap van de "Moulin de la Paclais" te Savenay.

kleine voet tegen. De grootte van de uitbouw is hier net zo groot als in het noorden. De verbreding wordt hier echter uitgevoerd met 1 of 2 lagen schuin gemetselde stenen. De molens zijn in dit gebied trouwens in de minderheid ten opzichte van de cilindrische torenmolens. De molen van Carnac was een zeer vervallen romp, iets boven de verbreding reeds afgebrokkeld, welke in gebruik is als uitkijktoren midden in één van de grootste menhiervelden van de streek. De molens van Arradon en Ile-d'Arz zijn beide woning met kap.

Een bijzondere molen op kleine voet vonden we in Saint-Jacut-les-Pins. Dit dorpje even ten oosten van Muzillac heeft de restanten van twee watermolens en acht windmolens. Eén van deze windmolens staat op een kleine voet. De molen staat tegenover een torenmolen, midden in een bos even ten zuidoosten van het dorp. De eerste bijzonderheid is het bouwjaar.

De krui-inrichting van het binnenkruiwerk van de "Moulin de la Paclais" te Savenay. Ook in de Vendée komt dit systeem voor.

Het spoorwiel met de steenwielen van de "Moulin de la Paclais" te Savenay. Alles is in ijzer uitgevoerd behalve de spoorwielkammen.

Op een stichtings-steen staat "fait par M. Muzillac en 1821". Dat is erg laat voor een molen op kleine voet. Rond die tijd begon men met het uitbouwen van deze molens met een vergroot hoofd. Men wist toen immers al dat de molens slechts één koppel stenen konden hebben. De meeste molens op kleine voet zijn tot 1600 gebouwd.

De tweede bijzonderheid is de romp. Deze is gebouwd uit twee verschillende steensoorten, die om en om in lagen gebruikt zijn. De eerste steensoort is een soort witte kalksteen, de tweede een blauwe leisteen. De opzet naar de uitbouw is zeer vloeiend aangezet en het lijkt alsof de steenzolder weer wat conisch is. Hierdoor krijgt de molen de vorm van een wijnglas. De romp is trouwens zwaar vervallen. Op sommige punten zijn de stenen al bijna tot de uitbouw afgebrokkeld. Het geheel is begroeid met een klimop en de molen is door de vele struiken en bomen rondom bijna niet te bereiken. Zoals bij zoveel molens in Saint-Jacut-les-Pins is het binnenwerk in zeer vervallen toestand nog gedeeltelijk aanwezig.

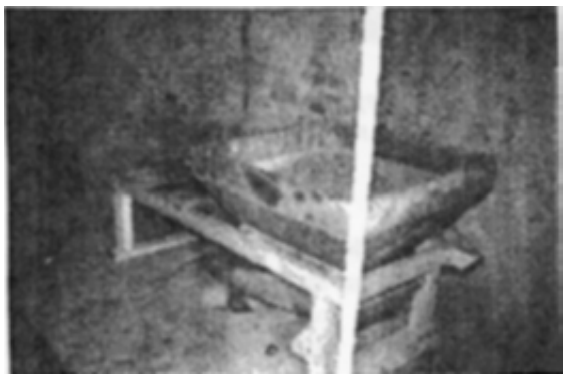

Een achthoekig steenkoppel met maïs in de kaar bij de "Moulin de la Paclais" te Savenay. Achthoekige en ronde steenkuipen komen door elkaar voor in Frankrijk.

De laatste molens op kleine voet hebben we aangetroffen in de streek rond de stad Guérande. Dit is een middeleeuwse stad met een nog complete omwalling. De stad dankte haar rijkdom aan de zoutpannen ten westen van de stad.
In deze streek zagen wij molens met kleine voet in Herbignac, Asserac, Mesquer, Batz-sur-Mer en Guérande zelf. Er staan echter nog minstens honderd van deze molens in Loire-Atlantique.

Het spoorwiel en de steenwielen van de onderaandrijving van de "Moulin de Paclais" te Savenay. Op de voorgrond een buil.

De twee fraaiste molens zijn wel de "Moulin du Diable" te Crémeur bij Guérande en de "moulin de la Masse" in Batz-sur-Mer. Enkele leden van onze vereniging hebben de eerste al gezien als model in met molenmuseum van Gifhorn (D). De molen heeft een fraaie uitbouw naar de steenzolder bestaande uit drie boven elkaar liggende rondingen en een aflopende overstek. In de muur zit een nis met daarin een beeld van de heilige maagd. Het verhaal gaat dat de mole-

De trap bij de verbreding van de romp, met de stookplaats gevuld met spoorwielkammen, van de "Moulin de la Paclais" te Savenay.

naar de molen heeft gebouwd door een verbond met de duivel te sluiten. Het was de molenaar Yves Kerbic niet gelukt om zijn vervallen molen te repareren. De duivel besloot hierop de molen in één nacht te herbouwen met als beloning de vriendschap van de molenaar. De volgende dag was de molen klaar en de molenaar ontmoette de duivel. Er ontbrak echter een steen in de romp boven de uitbouw en op deze plaats zette de molenaar een beeld van de heilige maagd. De duivel vluchtte hierop richting Le Croisic. Op bijna alle ansichtkaarten van de molen die in Guérande te koop zijn, wordt dit verhaal breed uitgemeten.
Zo'n pact met de duivel kan nu wel weer gesloten worden, want de toestand waarin de molen verkeerd is niet echt goed meer. Vooral het dwarsgetuigde wiekenkruis raakt vervallen.

De molen met vergrote hoofd "Moulin de Fay" te Carquefou, uitgerust met het Berton-wieksysteem.

De molen met vergroot hoofd de "Moulin de la Croix" even ten oosten van Mesquer.

Een andere bijzondere molen is de "Moulin de la Masse" in Batz-sur-Mer. Deze geheel gewitte molen heeft een conische groter wordende ondertoren en een uitbouw bestaande uit twee holle randen en een overstek. De deurkozijnen op de steenzolder hebben stenen balkonnetjes, welke zijn aangebracht op een manier, die gewoonlijk alleen bij kastelen zoals in de Loirevallei te zien zijn.

Als we naar een oude foto van deze molen kijken, met zijn asymmetrische dwarsgetuigde wieken, beseffen we hoeveel er verloren dreigt te gaan als deze molen nog meer verpaupert. Nu is de staart nog aanwezig en de wipstok steekt nog uit de uitbouw op de kap, maar voor

een molen op een zo toeristische plaats dreigt ombouw tot woning. Dit zou een verlies betekenen van een van de fraaiste Bretonse windmolens.

Naast de molens op kleine voet, hebben we ook 4 molens met vergroot hoofd gezien. De eerste stond langs de weg van Muzillac naar La Roche-Bernard bij het dorpje Lantiern. Deze molen is met 1 verdieping vergroot en het gevlucht is ook verlengd, zodat er een dwarsgetuigd-wieksysteem kon worden gebruikt. De molen is omgebouwd tot woning. De molen van Mesquer staat nog leeg met een kale roede langs de weg naar St.Molf. Ook hier is de uitbouw naar de oude steenzolder minimaal.

Een zeer fraaie molen met vergroot hoofd is de "Moulin de la Paclais" te Savenay. Deze molen is gebouwd in 1340 als molen op een kleine voet met een zeer grote uitbouw. Eerst een uitbouw, die we al in Noord-Bretagne zagen, met daarop nog een schuine laag. In 1911 is de molen met twee verdiepingen verhoogd. Het behouden van de staart en de dwarsgetuigde wieken werd hierbij onmogelijk. De Bertonwieken en een ijzeren binnenkruiwerk losten dit probleem op.

De molen verkeerd nu in zeer goede staat en wordt geregeld bemalen door een professor van de universiteit van Nantes. Zijn bejaarde moeder, die naast de molen woont, is eigenaresse van de molen.

Bij de ophoging in 1911 is ook het binnenwerk vernieuwd. De wielen zijn in gietijzer uitgevoerd en het aantal steenkoppels is verdubbeld. Beide stenen worden door onderaandrijving aangedreven. Een drijfwiel onder het spoorwiel zorgt voor de aandrijving van een buil. In de molen treffen we ook nog een stookplaats aan. Volgens Claude Rivals, een Franse molinoloog, hadden de meeste molens van dit type zo'n stookplaats.

De laatste molen met vergroot hoofd staat even ten noorden van Carquefou. Deze geheel gepleisterde molen is met één verdieping opgehoogd en uitgerust met het Berton-systeem.

Hopelijk ziet ook de Franse overheid tijdig in dat deze belangrijke schakel in de evolutie van de windmolen in Europa beschermd dient te worden. Als men nog enige decennia wacht, is het te laat!

Tekst: Robbert Verkerk
Foto's: Robbert Verkerk en Robert Hoffman

Wormenkwekerij

DE HAMSE MOLEN

MOLENSTRAAT 48

5446 PL WANROIJ

TELEFOON:

08859-52587

- ☞ **VERKOOP VAN WORMEN VOOR VISAAS**
- ☞ **VERKOOP VAN COMPOST**

Molenstichting Noord Brabant

Voor de provincie Noord-Brabant was 16 november jongstleden een gedenkwaardige dag. Het was de dag dat na inmiddels jaren voorbereiding de Molenstichting Noord-Brabant werd opgericht. Reeds in 1993 vonden meerdere gesprekken plaats tussen de provincie, de Monumentenwacht Noord-Brabant, mensen van het Gilde van Vrijwillige Molenaars afdeling Noord-Brabant, mensen van de vereniging voor Nederlandse Particuliere Moleneigenaren en diverse moleninstanties met als werkgebied een deel van de provincie.

In eerste instantie werd er op het provinciehuis gepraat over de aanleiding tot het mogelijk oprichten van zo'n stichting en wat dus het nut ervan zou moeten zijn. U kunt hierbij denken aan het creëren van een spreekbuis voor de provincie richting moleneigenaren (vaak lagere overheden). Maar ook het omgekeerde kan plaatsvinden, want de molenaar als individu kan nu aankloppen bij een overkoepelende (in de vrijwillige zin van het woord) instantie indien daar behoefte aan bestaat (te denken aan geschillen tussen moleneigenaar en molenaar).
In de loop van deze onderhandelingen werden alle moleninstanties in Noord-Brabant aangeschreven om hun visie op de stichting in spé kenbaar te maken. Via deze weg (een soort referendum dus) werden diverse doelstellingen aangedragen om een basis te vormen voor de stichting.

In verder gesprekken werden deze doelstellingen meegenomen. Tevens werd er gediscussieerd over de vraag of de in het leven te roepen organisatie in een verenigingsvorm of stichtingsvorm gegoten zou moeten worden. Na beraad werd voor de stichting gekozen. Een belangrijk nadeel ten aanzien van een vereniging is in deze dat daarbij actieve leden betrokken moeten zijn. Tenslotte werd er vergaderd over de betrokkenheid van de diverse moleninstanties in de op te richten stichting. Gekozen werd voor een dagelijks bestuur van een paar man en een groot algemeen bestuur waarin vertegenwoordigers van de diverse instanties zitting hebben.

Met deze informatie gingen vier mensen op pad om de oprichting tot een feit te maken. Bedoeld zijn hier Carel van Herpt (destijds bestuurslid afdeling Noord-Brabant van het Gilde van Vrijwillige Molenaars); Wim Blankespoor (voorzitter vereniging Molenvrienden Land van Cuijk); dhr. Van Riel (van de vereniging voor Nederlandse Particuliere Moleneigenaren) en dhr. Hellegers (burgemeester van Dussen). Zij hebben met behulp van de naar voren gebrachte doelstellingen en statuten van collega-instanties een concept voor de statuten samengesteld. Met notaris Van Eeten te Mill (lid van onze vereniging) werden deze statuten grondig doorgenomen. Dit had nog een kleine verandering met betrekking tot het algemeen bestuur tot gevolg. Gezien het wisselvallige karakter van zo'n algemeen bestuur (met alle mutaties bij de Kamer van Koophandel vandien) werd hiervoor de term Adviesraad gesubstitueerd.

Wat toen volgde was een briefwisselling van "de vier" naar de moleninstanties in de provincie Noord-Brabant. Doel hiervan was het leveren van mensen voor de diverse ontstane vacatures.
Uiteindelijk kon dan 16 november jl. de oprichtingsvergadering plaatsvinden en was de Molenstichting Noord-Brabant een feit. Op deze vergadering werden de concept-statuten gepresenteerd en ter goedkeuring voorgelegd. Het bleek dat enkele kleine details nog aangepast zouden moeten worden. Verder werd de structuur van de stichting bekend gemaakt. Deze ziet er als volgt uit:

- Het dagelijks bestuur, bestaand uit genoemde vier personen en waarvoor nog een vijfde gezocht wordt.

- De adviesraad waarin vertegenwoordigers van de diverse instanties zitting hebben. Voor onze vereniging is dat ondergetekende.

- Een drietal commissies te weten:
  * Technische Commissie
  * Biotoopcommissie
  * Cultuurcommissie

In alle genoemde commissies hebben mensen uit het Land van Cuijk zitting! Deze commissies zijn intussen bij elkaar gekomen om globaal hun werkwijze en -richting te bepalen. Zij leiden vanaf 6 december jongstleden een eigen bestaan.

Het correspondentie-adres voor de stichting is voorlopig het adres van de secretaris Wim Blankespoor. Op den duur neemt de administratie van de Monumentenwacht Noord-Brabant de administratieve rompslomp van de stichting over.

Uit hoofde van het lidmaatschap van onze vereniging in de adviesraad houden wij u op de hoogte wat betreft provinciale molenzaken. Wellicht kunnen wij u ook bij tijd en wijle berichten over de activiteiten van de drie commissies.

Don Werts

Molens in de regio

"DE VOORUITGANG" TE OEFFELT

Om te voorkomen dat het regenwater via de belt zijn weg naar het binnenste van de molen vindt is de belt voorzien van een plastic onderlaag. Op deze manier hoopt men het euvel afdoende bestreden te hebben. Verder staat er nog het volgende op het program: Opheffen van lekkage in de kap en het hoger ophangen van de kruilier aan de staart.

DE "BERGZICHT" TE GASSEL

Afgezien van het normale onderhoud dat gepland is voor uitvoering in het begin van 1995, valt er over de molen weinig nieuws te melden. Als het even kan draait hij nog steeds elke dag.

DE "MARIAMOLEN" TE HAPS

Geen nieuws is goed nieuws geldt niet voor iedere molen. Hopelijk de volgende keer weer bericht van een enthousiast draaiende molen.

STELLINGMOLEN TE KATWIJK

Om de hals van de bovenas is een waterkering geplaatst; er moet echter nog mee proefgedraaid worden. Ter gelegenheid van het huwelijk van Peter en Trees Simons hebben Perry Hendriks en Don Werts de molen in feesttooi gezet. **Peter en Trees**, namens de redactie nog onze hartelijke gelukwensen.

"DE HEIMOLEN" TE ST.HUBERT

Het aanzicht van deze molen - gezien vanaf de Wanroyseweg - is aanzienlijk gewijzigd. Niet dat er aan de molen iets is veranderd maar wel aan z'n omgeving. Het oude maalgebouwtje dat reeds in erg vervallen staat verkeerde, is gesloopt en het puin afgevoerd hetgeen eveneens het geval is met de fundatie van de reeds eerder gesloopte loods. Het is even wennen, maar het ziet er niet slecht uit. Het hekwerk aan de binnenroe heeft schuifijzers gekregen en de molenaars zijn bezig van 4 oude zeilen 2 bruik-

bare zeilen te maken zodat de molen t.z.t. met 4 zeilen kan draaien. De stroomvoorziening waarover wij in nr.24 schreven is aangebracht.

DE "KORENBLOEM" TE MILL

De situatie betreffende deze molen is nog altijd onveranderd.

"DE STER" TE WANROIJ

De molen heeft een nieuwe dakbedekking op de paraplu gekregen. Verder heeft de schilder het baliehek geschilderd en is het hekwerk door molenmaker Beijk voorzien van nieuwe spijkers. De maalzolder werd door de galerijbalken plaatselijk omhoog geduwd. Dit euvel is verholpen door deze balken onder de vloer een stukje in te korten.

DE "JAN CAN CUIJK" TE CUIJK

Over de onderhoudstoestand van deze molen verwijzen wij u naar het artikel elders in dit nummer.

"DE KORENBLOEM" TE OPLOO

Over deze molen is gelukkig geen negatief nieuws te melden. Hij draait en maalt nog regelmatig.

WATERMOLEN TE OPLOO

Wat voor de Korenbloem geldt is ook van toepassing op deze molen. Alleen het draaien en malen staat in verband met de watertoevoer op een aanzienlijk laag pitje.

"LUCTOR ET EMERGO" TE RIJKEVOORT

Hoop doet leven is een spreuk die helaas veel gebruikt moet worden in de molenwereld. Dit geldt ook voor Rijkevoort. De gemeente Boxmeer maakt mooie 10-jaren-plannen, maar uitvoeren is er niet bij. Voor dit jaar stond er ondermeer een schilderbeurt op het programma en vele kleinere posten, maar de gemeente heeft geen enkele opdracht verstrekt. Ook de beloofde elektriciteit is nog niet aangelegd. Zeker in deze donkere dagen rond Kerst erg lastig.
De stelling ziet er al wat haveloos uit, versterkt door de groene aanslag afkomstig van het oerwoud op de brink. De romp, vier jaar geleden opgeknapt, slaat nu groen uit en de algen houden veel vocht vast, hetgeen tot permanent natte plekken leidt.
De molenaars zelf zijn doorgegaan met het afkappen van de steenzolder, nu met zwaardere middelen en hopen dit karwei nu snel geklaard te hebben. Voor volgend jaar staat dan een schilderbeurt op het programma van het stellingdek en het baliehek, hopelijk met hulp van de collega's van Beugen en Oeffelt. Draaien is er helaas niet meer bij. Het vier jaar geleden aangebrachte nieuwe steenbed met houtjes, de meeste molenaars kennen de noestvrije houtjes nog uit de opleiding, zijn teveel ingedrukt. Hierdoor loopt de as te diep in de bonkelaar en moet hij opgetempeld worden. Hopelijk laat de gemeente nu wat meer snelheid zien, want eigenlijk mag een molen hierdoor niet stilstaan. De toezegging is binnen, nu de opdracht aan de molenmaker nog.
Als er nog molenaars geïnteresseerd zijn in mooi iepenhout, bijvoorbeeld voor een bovenwiel, dit is vrij te verkrijgen in Rijkevoort. Nodig zijn wel een snelle zaag, een snelle auto en een donkere winderige nacht. Voor de herplantings-plicht hadden de molenaars afrikaantjes en krokussen in gedachten.
Bij de laatste grote januaristorm, nu al enige jaren gelden, sneuvelden er al enkele bomen. Nu de wetenschappers melden dat de klimaatveranderingen zwaardere stormen zullen opleveren voor ons land, zal dat misschien de enige oplossing zijn. Ze staan tenslotte zo dicht bij elkaar, als er één gaat gaan ze allemaal.

"DE HOOP" TE BEERS

Over deze romp is momenteel geen nieuws te vertellen.

DE "MARTINUS" TE BEUGEN

Helaas is er nog geen nieuws over de aanvang van de restauratie van de molen. Wel is bekend dat de gemeente er veel aan gelegen is het historisch houtwerk in de molen te handhaven. Maar of dit gezien de kosten die dit met zich meebrengt gerealiseerd kan worden is o.i. nog de vraag. De lekkages in de kap zijn "inmiddels" door een dakbedekkingsbedrijf verholpen.

(advertentie)

Waar het asfalt ophoudt

beginnen onze reizen

...daar trekken wij te voet verder door het ongerepte achterland en nemen de tijd om van het overweldigende landschap en de exotische natuur te genieten.
SNP Natuurreizen organiseert reisavonturen waar anderen slechts van dromen. Voor kleine reisgezelschappen van gelijkgestemden; eerst je reisgenoten, later vaak je vrienden. De reisleiding is een 'verhaal apart'. Het zijn allen biologen, geografen, geologen of andere deskundigen. Ze brengen u naar de mooiste plekjes en kunnen u veel vertellen over de streek waar u doorheen trekt.
SNP Natuurreizen heeft ruim 90 bestemmingen "all over the world" voor u in haar programma: van de vulkanen van Sicilië tot de jungle van Costa Rica en van de Roemeense Karpaten tot de besneeuwde toppen van Siberische Altaï.
Bent u ook op zoek naar die andere reiservaring? Vraag dan vrijblijvend een van onze kleurrijke reisbrochures aan:

- **Voettochten met bagagevervoer - Europa 1995**
- **Rugzaktrekkings en kanotochten - Europa 1995**
- **Hotelwandelreizen - Europa 1995**
- **Individuele Wandelreizen - Europa 1995**
- **Verre reizen 1995**
- **Avontuurlijke winterreizen 1995**

- **Zeil- wandelexpeditie Spitsbergen**
- **Travelkids - actieve reizen voor ouders en kinderen**

SNP
NATUURREIZEN

postbus 1270, 6501 BG Nijmegen
telefoon 080 - 60 52 22
lid SGR / officieel sponsor WWF